

Kőszegi Szilvia

Fiatalkorú bűnözők re-integrációs esélyei

Kivonat

A szerző a cikkben rövid áttekintést nyújt a fiatalkorú bűnözést kiváltó okokról, a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézeteiben szabadságvesztésüket töltő fiatalkorúak összetételéről, valamint az ott folyó nevelési munkáról. A téma aktualitását igazolja, hogy a társadalommal szemben az egyik legnagyobb kihívás napjainkban a deviancia egyre növekvő terjedése és belső struktúrájának a megváltozása.

Kulcsszavak

fiatalkorú, re-integráció, büntetés-végrehajtás, nevelés, fiatalkori bűnözés

Bevezető

„Ha valamit tüzetesebben szemre akarunk vételezni, közelebb kell mennünk hozzá. Minél többet szeretnénk tudni róla, annál közelebb. Azután van egy távolság, ahonnan olyan dolgokat is meglátunk, amelyek távolról fel sem tűnnek. Ez olykor öröme ad okot. Gyakrabban megütközést kelt... Az ifjúság felfedezése is azt követeli, hogy mind közelebb menjünk vizsgált tárgyunkhoz: a harmadik évezred felé tartó fiatal generációhoz...”^[1]

Ifjúságunk nevelése, segítése társadalmunk minden tagjának kötelessége, hiszen napjainkban az egyre elhatalmasodó méreteket öltő problémák miatt az ezzel foglalkozó szervek ereje kezd felőrlődni gazdasági és egyéb okok miatt. Fontos hiteles képet adni a fiatalkori bűnözés problémáinak gyökereiről.

Feltételezem, hogy a fiatalkorú bűnözés gyökerei társadalmi problémákban rejlenek, valamint hogy elsősorban az a személy kerül a deviáns magatartásformák hálójába, akinek fiatalkori szocializációja nem volt zökkenőmentes, aki érzelmi válságba, stresszhelyzetbe került.

Szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a fiatalkorúak bűnözése Magyarországon és a világ más tájain is egyre nagyobb méreteket ölt. Szükségszerű foglalkozni a témával, hiszen az a fiatalkorú generáció, mely most büntetés-végrehajtási intézetben szabadságvesztés-büntetését

tölti, egyszer majd a társadalom részévé válik és nem elhanyagolható, hogy szabadulása után tisztas állampolgárként folytatja ezen életét, vagy visszaesőként. Kutatási módszeremet kérdőíves felmérés formájában valósítottam meg, mely által betekintést nyerhettem 250 fő fiatalkorú fogvatartott múltjába és jelenébe. Magyarország 28 büntetés-végrehajtási intézetében jelenleg 502 fő (2014. március 20-i adat) 12 és 21 év közötti fiatalkorú bűnelkövető tölti szabadságvesztés büntetését, így 50 %-ukat sikerült elérnem a felmérés során.

Kutatásom során azt vizsgáltam, hogy milyen hatással van a család, az iskola és a kortárs csoport a fiatalkorú személyiségének alakulására, valamint, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben milyen szerepet tölt be, hogyan alakul értékrendje, hajlandó e együttműködni nevelőjével, milyen a külső kapcsolattartásuk, jövőképük, mi a véleményük az intézetben folyó munkáról.

Kettős indíttatás vezérelt cikkem megírásakor:

Egyrészt személyes szociális érzékenységem, mely a büntetés-végrehajtási munkám során még intenzívebbé vált, másrészt korunk, társadalmunk veszélyeztetettsége, mely ez idáig soha nem látott méreteket öltött. Munkám során megdöbbentő képet kapok nap mint nap arról a társadalmi csoportról, mely szinte két és fél évtizede éli a rendszerváltás szabadságát, alternatívizmusát. Azok a problémák, melyek évekkal ezelőtt alig-alig érzékelhetőek voltak, napjainkban tömegjelenséggé váltak.

A továbblépéshez szükségesnek tartom, néhány alapfogalom tisztázását, így a „fiatalkorú” és a „fiatalkorú bűnöző” fogalmát.

A fiatalkorú fogalom megegyezik a Btk. 105. § (1) bekezdésben meghatározottal, azaz: *„...fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 12. életévét betöltötte, de a 18-at nem.”* [2]

„Fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetés, vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba terelődjék és a társadalom hasznos tagjává váljék.”[3]

Az egyén a szocializáció folyamán sajátítja el azokat a szabályokat, mintákat, mértékeket, melyek társadalmi lényé válását határozzák meg.

„A szocializáció a társadalomba való beilleszkedés folyamata, melynek során az egyén megtanulja megismerni önmagát és környezetét, elsajátítja az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat.” [4]

A szocializáció a családokban kezdődik, mint elsődleges szocializációs közegben, majd ez a közeg kiegészül a különböző intézményekkel, kortárs csoportok, munkacsoportok által gyakorolt hatásokkal. A család fontossága ebből a szempontból vitathatatlan, hiszen az egyén itt látja, éli meg az elsődleges viselkedésmintákat, modelleket, gondolkodásmódokat.

Az eredményes szocializáció szempontjából a mindenkori környezet színteret ad a normák gyakorlásához, másrészt közvetíti az elvárásokat és visszajelez, hogy az egyén hol tart a folyamatban. Meglátásom szerint a személyiség kialakulásában a család játssza a legfontosabb szerepet, hiszen a családon belüli nevelés, a szokások, a verbális és nonverbális kommunikáció megtanulása modellt jelent, melyet a gyerek – gyakran öntudatlanul – is követ. A családi szocializációs zavarok igen gyakran jellegzetes magatartásformákban nyilvánulnak meg, melyeknek közös sajátosságai: a személyiségfejlődés zavara. Ilyenkor a hibás személyiségfejlődés részeinek pótlását külső referencia kapcsolatok teszik meg, tehát ha a személyiség könnyen sodorható, befolyásolható, akkor a bűnözés felé sodródhat.

Véleményem szerint, a társadalom által elvárt szerepekben való helyt nem állás, a meg nem felelés /inkompetencia/ fájdalmas kudarcélményekkel terheli meg a válságban lévő serdülőt.

Értéktelennek érzi magát, feladja a becsvágyát, terveit, álmódzásait, sikerekre, hatékonyságra való törekvését. Passzívvá, sodródóvá, vagy ellenségessé, támadóvá válik. Realitásérzéke ahelyett, hogy fejlődne, csökken, s ezért mindenre másképpen reagál, mint a többi serdülő. Kiszámíthatatlanabb, nehezebben lehet megközelíteni.

A fiatalkori bűnözés

A bűnözés nem kívánt társadalmi jelenség. Léte, változása – különösen a növekedése – zavart okoz a társadalom életében. Ezért az ellene való állandó küzdelem kiemelten fontos társadalmi, politikai és állami feladat.

A bűnüldözés társadalmi eszközei közül kiemelkedő jelentősége van a nevelésnek, a családi, iskolai és munkahelyi nevelés egyaránt fontos a személyiség fejlődése szempontjából. A bűnözés visszaszorítása mellett nagy hangsúlyt kell fektetni a bűnmegelőzésre. A fiatalkorú bűnelkövetők vonatkozásában el kell különíteni a fiatalkorú bűnelkövetők legnagyobb részét egy kis elkövetői csoporttól. Ez utóbbinál, egy bizonyos társadalmi körben ugyanis szinte biztonsággal prognosztizálható a fiatal bűnelkövetővé válása. Itt elsősorban azokra kell

gondolni, akiknél az apa, nagypapa, tehát már legalább két generáció visszamenőleg bűnözői karrierrel rendelkezik, illetve a szociológiailag, pszichológiailag sokszorosán hátrányos helyzetű és veszélyeztetett fiatalokra. A nagyobbik csoport olyan fiatalokból áll, akik más okok miatt kerültek összeütközésbe a törvénnyel; olyan okok miatt, amelyeken még segíteni lehet, s így a megfelelő módszerekkel megakadályozható, hogy e bűnelkövetőkből valódi bűnöző legyen.

Ezek az okok a következők:

- fiatalok szocializációs folyamata hibás volt, nem tanulták meg, s nem építették be személyiségükbe a közmegegyezésen alapuló társadalmi normákat, nem sajátították el a társadalmi értékrendet;
- a fiatalkorral szükségszerűen együtt járó problémákat sem egyedül, sem szűkebb környezetük (család, iskola, baráti kör) segítségével sem tudták megoldani, így konfliktusaik a társadalmi normákkal való szembekerüléshez vezettek;
- felnőtté válás folyamatával szükségszerűen együtt járó élményeket (kiszakadás a családból párkapcsolatok, munkahelykeresés, munkába állás vagy munkanélküliség) nem tudták egyedül feldolgozni vagy ezek súlyos törést jelentettek életükben;
- kortárskapcsolatok túlértékelt helyzete; (a családi és egyéb viszonylatok gyengesége folytán) mások hatására követték el a bűncselekményt; esetleg erős érzelmi motiváltság, kíváncsiság hatására.

A lakótelepek kulcsos gyerekei régóta foglalkoztatják a társadalomtudósokat, hiszen a rideg családi körülmények és a rossz anyagi helyzet, valamint az a tény, hogy a gyerekek szinte egész nap az utcán vannak, ráadásul mindenfajta értelmes időtöltés híján, gyakran vezet bűnöző életmód kialakulásához. Az erőszak lesz a szabadidő eltöltésének legújabb változata.

Azok a fiatalok, akiket gyerekkorukban vagy fiatalkorukban a szüleik vertek, vagy legalábbis rosszul kezeltek, jóval gyakrabban lesznek saját maguk is erőszakosak, mint azok, akik kiegyensúlyozott, harmonikus családban nőttek fel. Szoros összefüggés van a bűncselekmények elkövetési motívumai és a család anyagi helyzete, illetve érzelmi viszonyai között. Ahol gondot jelent a mindennapi megélhetéshez szükséges összeg előteremtése, ott gyakran előfordul, hogy a szülőknek nem marad energiájuk gyermekeikre figyelni. A fiatalok

bandákba verődve kószálnak egész nap és ha megtetszik nekik valami, azt elveszik (mivel megvenni nem tudnák).

„A fiatalok körében az erőszakos viselkedés számos formája jelenik meg a mindennapokban. Agresszivitást sugallnak a brutális szex és akciófilmek, a számítógépes játékok, de a verbális durvaság is természetes része lett életüknek. Ezt a hétköznapi agresszivitást mindenki elnézően szemléli. A probléma csak akkor kap figyelmet, ha a brutalitás személyi áldozatot is követel. Az erőszakos viselkedés vizsgálatakor azonban nem szabad megfeledkezni arról, hogy a serdülő természeténél fogva impulzívabb, mint az idősebbek, és arról sem, hogy a korosztály jellemző agresszivitását erősítheti a médiából naponta rázúduló durvaság.

Azt is szem előtt kel tartani, hogy az erőszakos bűnelkövetőkről szóló adatok sokkal jobban közelítenek a valósághoz, mint a vagyon elleni bűncselekményekről szóló statisztikák. Az ifjúkori kriminalitás tehát mindig komolyabban veszélyezteti a tulajdont, mint a testi épséget.”

[5]

A gyermek- és fiatalkori kriminalitás elsődleges jellemzője a vagyon elleni bűncselekmények magas aránya, különösen jelentős a rablás miatt elítéltek száma és aránya. Az utóbbi években a rablás miatt elítélteknek átlagosan 1/3-a volt fiatalkorú. A fiatalkori bűnözés demográfiai – társadalmi jellemzőinek vizsgálata az életkorral változó gyakoriság mellett felhívja a figyelmet azokra a problémákra is, melyek kezelésének lehetősége kívül van a büntetőjog által befolyásolható területeken. Így a házasságok stabilitásának vitathatatlan csökkenése értelemszerűen kedvezőtlenül hat a gyermek- és fiatalkori kriminalitásra. Az egyszülős (demográfusok által használt kifejezéssel: csonka) családokban felnövekvő fiatalok beilleszkedési problémáival számos tudományág, így a kriminológia mellett a demográfia, a szociológia és a neveléstudomány is foglalkozik.

„A személyiségrendszer sérülését kifejező kriminális, antiszociális viselkedés sokféle bűntényben realizálódhat. A szökés, csavargás, bandákba sodródás és csoportbűnözés, az erőszak különféle formái, a közvagyon és életellenes cselekmények stb. széles sorát azonban egy közös tényező egységesíti: a személyiségfejlődés kétségtelen zavara, amely miatt a fiatal szembekerül a társadalmi követelményekkel, végül pedig a társadalmi szabályozás hivatalos rendszerével.

Amikor a fiatal a bűncselekményt elköveti, már csak a végeredményét látjuk annak a folyamatnak, amely a tetteig elvezette. Az előzménykutatásban sokféle magyarázat és megközelítés ismeretes napjainkban.

Ezek szerint a gyermek azért hajlamosított a bűnözésre, mert:

- *értelmi fejlődése nem megfelelő;*
- *érzelmi életének fejlődése sérült;*
- *gyenge és elégtelen az én rendszerének szervezettsége, differenciálatlanok a szorongáscsökkentő és én védő technikái;*
- *nincs megfelelő érték- és normarendszere, gyenge a lelkiismereti kontrollja;*
- *alacsony a feszültségtűrése, nem tudja késleltetni vágyainak megvalósítását, infantilisán mohó, a frusztrációkra azonnali agresszióval tanult meg válaszolni;*
- *kevés érzelmet kapott a családjában, ezt pótolja kerülő úton, egyben antiszociális magatartásával bosszút áll környezetén.*”^[6]

A gyermek- és fiatalkori viselkedés különböző deviáns formái a felnőttek nevelő tevékenységének kudarcát jelentik. A 18 év alatti fiatal még bátrabban „belemegy” egy durvább „balhéba” is, amíg egy idősebb, tapasztaltabb társa már azért mond nemet az erőszakos elkövetésre, mert tudja, hogy az ilyen típusú cselekményeknél súlyosabb jogkövetkezményekkel számolhat, mint egy tisztán vagyon elleni bűncselekmény elkövetésénél.

A vizsgálatok során felfedezhető, hogy egymás „heccelése” a vagányság a fő motiváló ok, de sokszor azzal sincsenek tisztában, hogy bűncselekményt követnek el.

Ritka esetben a személyes harag figyelhető meg motiváló erőként. Az erőszakos bűncselekmények fő erőforrási helyei általában a hétvégi diszkók, szórakozó helyek és egyre gyakoribb védekezési módként ittasságra hivatkoznak.

Kérdőíves felmérés bemutatása

Hazánkban a fiatalkorúak szabadságvesztésének letöltésére négy büntetés-végrehajtási intézet rendezkedett be, a tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási

Intézet és a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet. Kérdőíves felméréssel mind a négy intézetet lefedtem, összesen 250 fő fogvatartottat célozva meg.

A kérdőív kitöltése önkéntes és névtelen volt, a kérdőívek 99%-ban megválaszolásra kerültek. Kérdéseim feltevésének a célja az volt, hogy képet kapjak a fogvatartottak családi helyzetéről, iskolai tanulmányairól, valamint jelenlegi és jövőbeli attitűdjéről.

A vizsgált minta jellemzői

Családi helyzet

- 1) teljes családban nevelkedett 58%
- 2) árva 6 %
- 3) félárva 19 %
- 4) van testvére 76%
- 5) nincs testvére 24%
- 6) egyéb (intézetben nevelkedett) 17%

A fiatalok családi környezetét vizsgálva általánosan elterjedt vélekedés, hogy a fiatalok (és természetesen a gyermekek) nevelésével kapcsolatban két szélsőséges helyzetnek lehet jelentősége. Az egyik, amikor a túlterhelt, elegendő szabadidővel nem rendelkező szülők nem tudnak, vagy nem kívánnak gyermekük problémáival foglalkozni, a másik, amikor – elsősorban munkanélküli családok esetében – rendszeressé válnak az általában anyagi problémákra visszavezethető konfliktusok. Nemritkán a testvérek együtt követik el a bűncselekményeket és az is gyakori, hogy az idősebb testvér csábításának engedve kezd a fiatal bűnözni. Mindenképpen nagy szerepe van tehát a családnak, úgy az odafigyelés és a nevelés, mint az anyagiak terén.

A bűncselekményeket elkövető fiatalok túlnyomó része a bűncselekmény elkövetése idején lakótelepen, családjában él, amely általában csonka és diszfunkcionálisan működik. Rossz anyagi körülmények között nőnek fel és a szülők nagy része közömbösen figyeli gyermekei cselekedeteit.

Elmarad a szocializáció folyamata és ez az értékmentes neveléssel együtt oda vezet, hogy a bennük felgyülemelő agresszivitást nem tudják levezetni, valamint problémáikat

konfliktusmentesen megoldani. Életüket céltalanul és értelmetlen időtöltés híján élik. Az értékválság egyik elemeként értékelhető a társadalom egyre erőszakosabbá válása is. Márpedig az erőszakot és az agresszivitást a gyerekek ugyanúgy tanulják meg, mint más viselkedési módokat; azaz, hogy mások magatartását utánozzák. A viselkedést a társadalomban alapvetően a családból, a szubkultúrákból és a tömegtájékoztatásból eredő példák közvetítik a gyerek, a fiatal számára.

A szülők nagy részét az alulképzettség és az ebből fakadó munkanélküliség jellemzi, valamint sok az inaktív.

„Akitől megvonták az érzelmi táplálékot, annak egyetlen segítsége az erőszak. A szeretetben megcsalt gyermeknek felnőttkorra már csak a gyűlölet marad.”^[7]

Megítélésem szerint, elsősorban fokozott családgondozásra és gyermekvédelemre van szükség.

Iskolai végzettség

- 1) általános iskola 74%
- 2) szakmunkás képző 9%
- 3) szakközépiskola 3%
- 4) gimnázium 1%
- 5) egyéb (tanfolyam) 13%

Az iskolai végzettség és a deviáns magatartások, így a bűnözés gyakorisága közötti összefüggés közismert. Ennek leegyszerűsített megfogalmazása, hogy az iskolai végzettség és a kriminalitási vizsgálatok bizonyítják, hogy a deviáns viselkedés első jelei már az iskolai oktatás során, így a büntetőjogilag még felelősségre nem vonható általános iskolai tanulók esetében is megmutatkoznak.

Ez teljesen érthető, hiszen az iskola az első olyan közösség, amelyben a gyermek a családi értékrendtől eltérő magatartásformákat és normákat ismer meg és ha ezek eltérnek a családban megszokott normáktól, akkor konfliktushelyzet alakulhat ki.

Mielőtt a fiatalok a bűnözésig eljutottak, első nyilvánvaló konfliktusaik és kudarcaik az iskolában jelentkeztek. Az iskolai kudarcokat dac, szembefordulás, ellenállás, elzárkózás és

renitens magatartás követi, majd pedig menekülésszerű csavargással próbálják enyhíteni a frusztrációikat.

Az iskolai oktatás minőségi eltérései miatt újabb gondok adódnak: az iskoláztatási lehetőség az eddiginél is nagyobb mértékben válik az anyagi helyzet függvényévé, s így a társadalom – elsősorban anyagi szempontból – hátrányos helyzetű rétegei az iskolai oktatásban még az eddiginél is kedvezőtlenebb helyzetbe kerülnek.

Az iskolai végzettség is inkább a tartósan szegények és szegénységgel nem veszélyeztetettek elkülönítéséhez ad támpontot. A 8 általánost be nem fejezők és csak a 8 általánost elvégzők között messze az átlag fölött találunk szegénységi küszöbön élőket, míg a gimnáziumi érettségivel, illetve felsőfokú végzettséggel rendelkezők között alig találunk hátrányos helyzetben élőket.

A magas képzettség tehát egyértelmű eszköznek mutatkozik a tartós szegénység elkerülésében. Az aluliskolázottság egyenes következménye, hogy a fiatalok nagy százalékban képtelenek elhelyezkedni, vagy kénytelenek alkalmi fizikai munkát végezni.

Az inaktív réteg kimagasló aránya ugyancsak visszavezethető az elkövetők jelentős hányadának kilátástalan helyzetére. Sokan meg sem próbálkoznak munkakereséssel abból kiindulva, hogy az reménytelen.

Az büntetés-végrehajtási intézetek elsődleges célja, hogy a fogvatartottak befejezzék az általános iskolai tanulmányaikat.

2011. december 20-án az országgyűlés elfogadta az új köznevelési törvényt, mely 2012. szeptember 1-én lépett hatályba. Ennek értelmében 2013. január 1-étől az állam átvette az önkormányzatoktól az iskolákat, szintén ekkor lépett életbe a tankötelezettségre vonatkozó rendelkezés, melynek értelmében, a tankötelezettség a 18. életévről, 2013. január 1-től 16 évre csökkent.

Az Eurydice Hálózat nevű európai szervezet - amely információt szolgáltat és elemzéseket készít az európai oktatási rendszerekről és a szakpolitikákról - felmérése alapján, a kötelező oktatás hosszának növekvő tendenciája figyelhető meg Európa szinte mindegyik oktatási rendszerében, és mindez összhangban van azzal a céllal, hogy a korai iskolaelhagyás aránya csökkenjen, valamint hogy minden tanuló számára biztosítva legyen az általános iskolai bizonyítvány megszerezhetősége. Tizenhárom európai országban kitolták a kötelező nappali oktatás időtartamát egy-két, Portugáliában például három évvel, ezzel ellentétben

Lettországban és Magyarországon két évvel csökkentették a kötelező oktatás időtartamát, anyagi megfontolások alapján.

A büntetés-végrehajtási intézetekben 2012/2013-as és az idei tanévben is, nappali tagozatos, általános és középiskolai képzésre, felnőttképzés keretében szakképzésre, magántanulói viszonyban általános, közép és felsőfokú képzésekre volt és van lehetőség.

A büntetések letöltésére kijelölt intézetek mindegyikében biztosítva van, hogy a fogvatartottak önkéntes jelentkezés alapján iskolai tanulmányokat folytathassanak.

A fiatalkorúaknál az iskolai oktatásban való részvételnek lényegesen fontosabb szerepe van, mint felnőtt társaik esetében. A fiatal fogvatartottak átlagosan gyengén fejlett személyiséggel, alacsony neveltségi szinttel, sérült szocializációs folyamattal kerülnek be az intézetekbe.

A kinti életben általában sem a lehetőségük sem a motivációjuk nem volt meg ahhoz, hogy komolyan vegyék az iskolai oktatást és tanulást.

A 2012/2013. tanévben 364 fő 18 év alatti tanköteles fogvatartott töltötte büntetését, akik közül 270 főt, azaz 74 %-ukat bevonták az oktatásba. Az idei tanévben, a tankötelezettség visszaesésével, az 59 fő 16 év alatti fogvatartottból 43 főt sikerült beiskoláznia, azaz a tankötelesek 73%-át tudták beintegrálni. Ez a szám igazából azt is mutatja, hogy a tanköteles fogvatartottak 73 %-a letöltő házban, míg 27 %-uk előzetes megyei házban van, ahol sajnos szinte kivitelezhetetlen az oktatás megszervezése, a bizonytalansági tényezők miatt.

Baráti kör

- 1) sok barátja volt 73%
- 2) nem barátkozott senkivel 3%
- 3) idősebbekkel barátkozott 23%
- 4) fiatalabbakkal barátkozott 53%

A felmérésből kiderül, hogy többségüknek sok barátja volt és elsősorban fiatalabbakkal barátkoztak. Csoportban könnyebb „rossznak” lenni, mint egyedül, a felelősséget átveszik a többiek, különösen a vezér. A csoportnak ez a védő, feszültséget levezető, szorongást enyhítő szerepe, a serdülőkorban végig fennáll. Ez az időszak a csapatalkotás hőskora. A védelem keresése és a lelkiismereti szorongás könnyítése azonban bizonyára csak egyik forrása a

csoportalkotásnak. A serdülő a társadalmi beilleszkedés a hűség és az önérvényesítés próbáit is végzi ezekben a spontán szociális alakulatokban.

„Bloss egy jellegzetes elhárító módot ír le: az uniformizmust. Amikor a serdülő saját egyéni problémáját úgy kerüli meg, hogy mindenben a kortársaira igyekszik hasonlítani, úgy öltözködik, viselkedik, gondol, érez, mint ők, és új módon egy látszatfelnőtttséghez jut el. Ezek az elhárító mechanizmusok a társadalmi együttéléssel összeegyeztethetetlen ösztönkésztetések elnyomását, a belső konfliktus feldolgozását, a szorongást, a feszültség elkerülését szolgálják.” [8]

A serdülőkör első kapcsolatait az igazi nagy barátságok korszaka is egyben. Soha emberi kapcsolatok finom árnyalatait nem érzi – és nem szenved meg – ennyire az ember, mint a felnőttkor küszöbén. A másik ember felfedezése és önmagunk tükröződése a másikban soha többé ekkora élményt nem jelent, sohasem ennyire keserű és édes egyszerre. A galéri azonos korúak csoportja, általában serdülőké, sajátos mikrokultúrát jelent. A serdülő a galériában elismerést, segítséget kap, és sikerélményhez jut. A galéri vezetője általában felnőtt, gyakran előfordul, hogy már büntetve volt. A galéri tagjai minden társadalmi szabály fölé helyezik magukat, csak a saját előírásaikat követik. Az új tagokat különböző próbák elé állítják, ezek általában valamilyen bűncselekmények. Minél többet követ el annál inkább elfogadják. A negatív kortárs csoport hatása, a felnőttnek „látszani akarás” viszont gyakran sodorja ezeket a fiatalokat a deviancia felé. Az ellenőrzés hiánya, a magukra hagyás következménye sajnos egész életüket kísérhetik.

Jövőre néző tervek

- 1) munka 80%
- 2) tanulás 43%
- 3) egyéb 16%

Arra a kérdésre, hogy szabadulás után mihez kezd, milyen jövőképpel rendelkezik, nagy százalékban választották, hogy dolgozni szeretnének, de a százalékos arány azt igazolja, hogy a munkahely mellett szeretnék továbbfejleszteni magukat.

Ajánlott az intézeteken belüli rövid tartamú kezelési, gondozási programok kiválasztásának szélesítése, a fiatalok készségeinek, érdeklődésének felkeltése az oktatásban, képzésben

részvétel iránt. Meghatározó az aktivitás fejlesztése, a szabadulás utáni életre való felkészítés, társadalmi és családi kapcsolatok erősítése.

Rendkívül fontos a társadalmi nyitottság, az együttműködő egyházi karitatív, társadalmi és gazdasági szervezetek segítségével.

Kiemelt szerepet kap, hogy a fiatalok a lakóhelyéhez közel töltsék le büntetésüket.

A fiataloknál még hangsúlyosabb szerepet kap – életkorukból adódóan – az életre történő felkészítés, sok esetben az alapvető dolgok, így a kulturált viselkedés szabályainak megismerése, a kommunikációs készség fejlesztése.

A fiatalok esetében nagy szükség van a folyamatos, állandó elfoglaltság biztosítására. Ennek egyik fontos területe a munkára nevelés – munkával. Az elítéltek sikeres társadalmi beilleszkedésének egyik alapfeltétele, hogy elismerjék a munka társadalmi szükségességét, megszokják a rendszeres és fegyelmezett munkavégzést. A jó magaviseletű, első büntetésüket töltő elítéltek külső munkahelyeken dolgozhatnak, így nem rekesztődnek ki teljesen a társadalmi életből, melybe nemsokára, remélhetőleg törvénytisztelő állampolgárként kerülnek vissza.

A fiatalok fogvatartottak személyiségének változásán keresztül lehet legjobban nyomon követni az egyéni foglalkozások hatékonyságát, elsősorban a kezdeti fegyelmezési gondok, beilleszkedési nehézségek csökkenése terén, másodsorban a rendhez, a szabályokhoz való alkalmazkodásban.

Az egyéni foglalkozások segítséget nyújtanak abban, hogy a fiatalok többsége szabadulásakor már rendelkezik távlati célokkal, melyek véghezvitelével remény nyílik arra, hogy a társadalom hasznos tagjává váljanak.

Szabadidő hasznos eltöltése

- 1) sport 26%
- 2) olvasás 26%
- 3) tévénézés 46%
- 4) zenehallgatás 56%
- 5) egyéb (rajzolás, edzés) 20%

A szabadidő eltöltés kérdésnél azt az eredményt kaptam, hogy a tévénézés és a zenehallgatás számukra a legérdekesebb szabadidős tevékenység.

A felnövekvő nemzedék egyre több időt tölt az elektronikus médiumok előtt, szocializációs mintái, értékrendje formálásában már nagyobb szerepet tölt be ez, mint a család és az iskola. Az állandó „médiafogyasztás” következtében egy torz, elferdített világkép alakulhat ki bennük.

A mértéktelen és válogatás nélküli tévénézés, a filmekben látott horror elemek, az agresszió, az emberi életek kioltásának látványa, a pszichotriller borzalmi károsan befolyásolják a személyiségfejlődésüket.

Az agresszióra egyébként is hajlamos gyermekek fogékonyabbakká válhatnak a bűncselekmények elkövetésére, melynek elkövetési módjaihoz jó példákat kaphatnak a brutalitást sugalló filmekből. A gyermekek televíziózási szokásainak kialakításában a szülőknek rendkívül nagy a szerepük, hiszen a műsorok közötti válogatni tudás képességét nekik kellene kialakítaniuk.

Véleményem szerint a szabadságvesztés végrehajtás során fontos szerepet kell játszania annak a szemléletnek, hogy a fiatalkorút érdekeltté tegyük az együttműködésben és a különböző programokban való részvételben. Így hozzájárulhatunk az elítéltek felelősségérzetének fejlődéséhez, fenntarthatjuk, fejleszthetjük az elítélt önbecsülését.

A büntetés-végrehajtási intézet szabadidős tevékenységei között az olvasás, a zenehallgatás, a televíziózás és a sportolás a legkedveltebb, a könyvtárlátogatást a 7. helyen, a középmezőnyben találjuk. A jogerősen elítéltek jelentős része rendszeresen olvas és látogatja a könyvtárat a bv. intézet zárt falain belül, nem úgy, mint társadalmunkban, magyarázható ez azzal, hogy a szabadidős tevékenységek szűkösebb választéka áll rendelkezésre a fogvatartottaknak.

Az egyéb szabadidős tevékenységek közül a legkedveltebbek a kártyajáték, a számítástechnikai tanfolyam és az írás (levélírás, rapszövegek írása), de akad aki rejtvényt fejt vagy épp álmodozik szabadidejében.

Kapcsolat a nevelővel

- 1) átlagos 17%

- 2) közömbös –
- 3) bizalmatlan vele szemben –
- 4) szimpatikus önnel 83%
- 5) unszimpatikus önnel –

Nevelőiket szimpatikusnak találták, azonban arra a kérdésre, hogy miért egyik elítélt sem adott választ.

A büntetés-végrehajtási intézetbe történő befogadás után kötelező a fiatalkorút felkészítő részlegbe helyezni és előéletéről, családjáról környezettanulmányt beszerezni az Igazságügyi Szolgálatától. Ez az intézkedés a fiatalkorú megismerését segítik elő. Kiemelten fontos, hogy a fiatalkorút az intézet és a vele közvetlenül érintkezők megismerjék, az „előélet” ismeretével megfelelő nevelési tervet készítsenek és programokat állítsanak össze.

Mindenképpen fel kell tárnai a bűncselekmény előidéző okokat, a prevenció, az ismételt elkövetés megelőzésének lehetőségeit, a szabad életre történő felkészítés egyéni alternatíváit.

A fiatalkorú fogvatartottak részére, a felnőttektől eltérően, speciális, egyéni nevelési tervet kell készíteni.

Cél a fiatalok negatív énképének megváltoztatása, a személyiség fejlődése, a stabilitás megteremtése, a tudásszint -, a felelősségérzet növelése, a társadalmi kapcsolatok erősítése és végül a re-integráció segítése. Nagy kérdés, hogy a büntetés-végrehajtáson belül az elítélteket lehetséges-e nevelni, vagy sem. A fiatalkorúak talán még formálhatóak, nagyobb az esélyük a „megjavulásra”. A kérdés azonban, hogy egy zárt intézetben hogyan valósítható meg a nevelésük. Nap mint nap meghatározzák számukra életrendjüket, szabályokat állítanak fel részükre. A társadalomtól való izoláció két érdeket foglal magába. Egyrészt a közbiztonság védelmének érdeke, másrészt a fiatalkorú visszailleszkedésének segítése.

A büntetés végrehajtása alapvetően joghátrányon nyugszik, azzal büntetünk, hogy a személyt valamely jogától megfosztjuk, vagy jogában korlátozzuk.

Ilyen kényszer mellett lehet nevelni? Vajon az együttműködés és a kényszer két összehangolható tényező?

Felmerülhet kérdésként az is, hogy a zárt, totális intézetek jellegüknél fogva alkalmasak-e a társadalomba történő visszailleszkedés elősegítésére, hiszen az intézeti életrend eltér a megszokottól.

Összegzett következtetések és javaslatok

"A börtön a holtak háza" ^[9] - írja Dosztojevszkij. Akik odakerülnek, azokról általában mindenki lemond, erkölcsi halottnak tekinthetők, s közülük csak igen keveseknek sikerül a „visszatérés”. A mély előítéletek és az intoleráns magatartás, szabadulás után fokozódhat: a visszailleszkedés gyötrelmes, a társadalom nehezen fogadja vissza – a büntetett előítélet miatti „megítéltetés” miatt – a szabadságvesztére ítélt bűnösöket. Állás- és munkahely keresésnél olyan feltételekbe és előítéletekbe ütköznek, amelyek szinte lehetetlenné teszik re-integrációs törekvésüket.

A szabadultak a munkaerő-piacon nehéz helyzetben találják magukat és ez a kirekesztést jelentő szituációk halmozódásához vezethet. A bizalmatlanság, a kommunikáció hiánya és a tájékozatlanság miatt, mindkét részről óriási.

Összességében megállapítható: a szabadságvesztés büntetés negatívan hat a fogvatartottak társadalmi kapcsolataira.

A totálisan zárt intézmény lényege, hogy elveszi tagjai idejét és cserébe egy művi világot nyújt nekik. A totális intézmények jellemzője, hogy társadalmi kölcsönhatásuk korlátozott. A fogvatartott elszigetelődik a külvilágtól, új rendszabályokat és követelményeket állítanak elé.

Megismeri a zárt intézeti beilleszkedés sajátos érték- és normavilágát, a börtöntársadalom működését és folytonos alkalmazkodásra kényszerül, melyet egy speciális tudás elsajátítása tesz számára lehetővé. A zárt közösség ingerszegény, problémái specifikusak. A hétköznapiak ugyanolyanok, szürkék és rendkívül unalmasak, ám ez egyfajta biztonságot is jelent.

A döntésmegvonás fájdalmas, de egyben felelősségmentes is.

Megfosztják az autonómiától, de kiszolgálják, a döntéseket helyette és nélküle hozzák, ami számos esetben rendkívül kényelmes és nincs felelősség. Legfontosabb „tevékenység” az idő múlásának várása.

A többségi társadalom távolságtartása a bűnelkövetőkkel szemben igen erőteljes. Az elutasítás szimbolikusan a börtönt körülvevő fallal is kifejeződik, azaz a bezárás egyben kirekesztés is.

A börtönök működésének természetét elemző vizsgálatok alapján leszögezhető, hogy a totális intézetben való tartós kirekesztettség gyengíti a fogvatartottak önértékelését, önbecsülését, önálló életvitelre való képességét, kommunikatív és egyéb szociális készségeit.

A külső kapcsolatok kiüresedése következtében romlanak lakás- és munkahelyszerzési esélyeik, korábbi családi, baráti kapcsolataik meggyengülnek vagy felbomlanak. Ezért nélkülözhetetlen szociálpolitikai és oktatáspolitikai feladat a döntéshozatal, a problémamegoldás, a kommunikációs készség, az önértékelés, a stressz-kezelés, az érdekérvényesítés készségeinek, kompetenciáinak fejlesztése a büntetés hatálya alatt állók és az utógondozottak számára, azaz a büntetés-végrehajtási intézetekből szabadulók társadalmi integrációja szubjektív feltételeinek megteremtése. Ezzel párhuzamosan az integráció objektív feltételeire is fókuszálni kell (lakhelyteremtés, munkalehetőségek, képzések stb.).

A bűnelkövetők, a hosszabb-rövidebb ideig tartó szabadságvesztés büntetésre ítélték, szinte teljes egészében „kiesnek” a szociális támogatottak rendszeréből, ami további életvezetésükre és újbóli kriminalizálódásukra nagy-mértékben kihat.

A célcsoport tagjai nemcsak joghátránnyal rendelkeznek, gyakran kisebbségek tagjai, kallódók, intézményi és informális kapcsolataik instabilak és deviáns karrierjük, kriminalizálódásuk általában együtt jár a hajléktalanság, munkanélküliség és szenvedélybetegség problematikájával.

A gondozást, a nevelő, az utógondozást szabadulás után a hivatásos pártfogó folytatja. Éles, elkülönült határ húzódik a gondozás és az utógondozás között, továbbá szakmai dilemmák is felmerülnek, hiszen a nevelő nem feltétlenül szociális munkás végzettségű, hasonlóan a pártfogóhoz.

A bűnözés megfékezése társadalmilag elfogadott cél. A társadalmi integráció növelése együtt jár a fogvatartottak kedvezőtlen szociális jellemzőinek változtatásával, a joghátrány mellett meglévő gyakran halmozottan hátrányos helyzet csökkentésével is (iskoláztatás, szakképzettség, családi kötelek és egyéb emberi kapcsolatok stb.)

A szabadság teljes elvonása – a börtön – kimagaslóan a legdrágább büntetés. Egy új börtönférőhely létesítése kb. 10 millió Forint, egy fogvatartott napi fogva tartási költsége kb. 9000 Forintjába kerül az adófizető állampolgároknak.

Emellett vannak nehezen „forintosítható” költségek is, amelyek tovább növelik az összeget (a fogvatartott nem gondoskodik önmagáról és családjáról, csökken önellátási képessége stb.). Azaz minden szempontból fontos cél a fogvatartottak társadalmi visszailleszkedésének segítése.

Amire azonban a legnagyobb hangsúlyt kell fektetni, az nem más, mint a prevenció.

„Meg akarjátok előzni a büntetteket? Tegyétek, hogy törvények világosak, egyszerűek legyenek, és hogy a nemzet egész ereje azok védelmére összpontosuljon, s egyetlen része se használtassék fel megsemmisítésükre. Tegyétek, hogy a törvények ne annyira az emberek osztályait, mint inkább magukat az embereket szolgálják. Tegyétek, hogy az emberek tartsanak tőlük, de csakis tőlük tartsanak. A törvényektől való félelem üdvös, de végzetes és melegágya a bűnöknek, az embernek embertől való félelme.”^[10]

A bűnözés nem kívánt társadalmi jelenség. Léte, változása – különösen a növekedése – zavart okoz a társadalom életében. Ezért az ellene való állandó küzdelem kiemelten fontos társadalmi, politikai és állami feladat. A bűnüldözés társadalmi eszközei közül kiemelkedő jelentősége van a családi, iskolai és munkahelyi nevelésnek. A bűnözés visszaszorítása mellett nagy hangsúlyt kell fektetni a bűnmegelőzésre. A mai individualista, én-központú társadalom hajlamos elmulasztani azt a feladatát, hogy fegyelmezett, szenvedélytől mentes magatartási formákat, valamint az elkötelezettség értékeit átörökítse gyermekeire. A társadalom nem az önuralomra buzdít. Sokkal inkább az önmegvalósításra és az élvezetek hajszolására ösztönöz, ami szabadság helyett szabadossághoz vezet (drogfogyasztás, alkoholizmus, stb.).

A szülők egyre kevesebb időt szánnak arra, hogy együtt legyenek gyermekeikkel. A gyermekek rendkívül törekenyek és nincs olyan köztük, aki sértetlenül átvészeli a mikrokörnyezet válságait. A válások is gyakran hozzájárulnak a problémák elmélyüléséhez.

Ha nem látnak maguk körül olyan példamutató felnőtteket, akik az életvitelükkel valódi értékeket képviselnek, akkor könnyen utánozhatnak olyan deviáns magatartási formákat, mint az alkoholizmus, vagy a bűnözés.

A gyerekek gyakran teljes mértékben elsajátítják szüleik erőszakos viselkedésmintáit. Ez különösen a fiúkra igaz: a felmérések szerint az erőszakos férfiak nyolcvan százalékát bántalmazták gyerekkorában, vagy tanúi voltak hasonló eseteknek.

A segítő szakember feladta az, hogy olyan közeget teremtsen, amelyben nem a bántalmazottnak kell szégyellnie magát, hanem annak, aki felelős az előzményekért. Hosszabb távú feladat, hogy világossá tegyünk: a bántalmazás nem magánügy, a társadalomnak nem az a dolga, hogy tolerálja.

Jegyzetek

1. Stumpf István: *Az ifjúság felfedezése*. Ezredforduló Alapítvány, Budapest, 1995., 5. oldal
2. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 105.§ (1) bekezdés
3. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 106.§ (1) bekezdés
4. Dr. Kisida Erzsébet: *Diákok jogi kézikönyve*. Országos Büntetőeljárásügyi Központ, Budapest, 2003., 66. oldal
5. Dr. Vavró István: A gyermek és fiatalkori bűnözés. *Börtönügyi Szemle*, Budapest, 1998/3, 51. oldal
6. Jármay Tibor: *Közösség, bűnözés, megelőzés*. Budapest, 2003., 62. oldal
7. Dr. Kisida Erzsébet: *Diákok jogi kézikönyve*. Országos Büntetőeljárásügyi Központ, Budapest, 2003., 70. oldal
8. Dr. Vavró István: A gyermek és fiatalkori bűnözés. *Börtönügyi Szemle*, Budapest, 1998/3, 52. oldal
9. Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: *Feljegyzések a holtak házából*. Európa Kiadó, Budapest, 1981. 2. oldal
10. Cesare Beccaria: *A bűnökről és a büntetésekről*. Attraktor, Budapest, 2012. 51. oldal

Irodalom

- Bagdy Emőke: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1977.
- Gordon W. Allport: *A személyiség alakulása*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1995.
- Gönczöl Katalin: *Devianciák, bűnözés, és a megelőzés stratégiája*. Budapest, 1994.
- Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára: *Deviancia, emberi jogok, garanciák*. Budapest, 1996.
- Dr. Kisida Erzsébet: *A diákok jogi kézikönyve*. Országos Büntetőeljárásügyi Központ, Budapest, 2003.

- Dr. Vavró István: A gyermek és fiatalkori bűnözés. *Börtönügyi Szemle*, Budapest, 1998/3, 50-57. oldal
- Prof. Dr. Vókó György: A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott büntetőjogi felelősségre vonás és végrehajtásának egyes törvényességi kérdései. *Börtönügyi Szemle*, Budapest, 2002/2, 45-55. oldal
- Jármay Tibor: *Közösség, bűnözés, megelőzés*. Budapest, 2003.
- Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: *Feljegyzések a holtak házából*. Európa Kiadó, Budapest, 1981.
- Cesare Beccaria: *A bűnökről és a büntetésekről*. Attraktor, Budapest, 2012.